

LUNDS
UNIVERSITET

Sociologiska institutionen

Livet under ytan

*En kvalitativ studie om skolkuratorers uppfattning av pojkars och unga mäns roll i
hederskontexten och stödinsatser inom skolsfären*

Kandidatuppsats: SOCK07, 15 hp

Vårterminen 2023

Författare: Enna Hadzic

Handledare: Jan Olof Nilsson

LUNDS UNIVERSITET

Sociologiska institutionen

Kandidatuppsats: SOCK07, 15 hp

Vårterminen 2023

Författare: Enna Hadzic

Handledare: Jan Olof Nilsson

Livet under ytan - En kvalitativ studie om skolkuratorers uppfattning av pojkars och unga mäns roll i hederskontexten och stödinsatser inom skolsfären

Sammanfattning

Hedersrelaterat våld och förtryck är ett stort samhällsproblem som drabbar många människor världen över. I mitt tidigare uppsatsarbete i sociologi på B-nivån om arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck bland pojkar och unga män framkom att deras position i hederskontexten ofta hamnade i skymundan. Syftet med denna kvalitativa studie är därför att undersöka pojkars och unga mäns dolda dubbelroll som "brottsoffer" och förövare" mer djupgående samt om det finns stödinsatser i skolan att erbjuda specifikt denna målgrupp utifrån skolkuratorers perspektiv. Materialinsamlingen har skett genom fyra semistrukturerade och fokuserade intervjuer med yrkesverksamma skolkuratorer i Norrköping. Intervjuerna bearbetades med tematisk analys och Nils Christies teori om det ideala offret samt Raewyn Connells teori om maskuliniteter.

Resultatet visar att pojkars och unga mäns dubbelroll som "brottsoffer" och "förövare" beskrivs separat och varierar utifrån ålder. Offerrollen karakteriseras av en multiutsättning där barn och ungdomar av manligt kön utsätts för flera saker och av flera individer samtidigt – från olika håll. Utsattheten pågår under en längre tid och särskilt sårbara är offer på grund av sin ålder, oförmåga att hantera det de blir utsatta för samt beroendeställning till förövarna. Förövarrollen utvecklas och professionaliseras med tiden, varför fler och grövre våldsformer förekommer hos unga män jämfört med pojkar. I nuläget finns inga stödinsatser inom skolsfären för pojkar och unga män i en hederskontext men slutsatsen visar att det krävs ökad kompetens och fortsatt engagemang hos yrkesverksam skolpersonal för barn och ungdomars bättre framtid.

Nyckelord: *Offer, Förövare, Kollektiv, Hederskultur, Heteronormativ och patriarkal struktur, Hederskontext, Hedersproblematik, Hedersrelaterat våld och förtryck, Hedersmord, Hedersmotiv, Hegemoni*

Förord

Jag vill först och främst framföra ett hjärtligt tack till min handledare Jan Olof Nilsson för din oöverträffbara förståelse, motivation och kunskap. Tack för att du trodde på mig från start och hjälpte mig att ro detta i hamn. Ditt engagemang har betytt så enormt mycket för mig!

Jag vill också rikta ett STORT tack till de intervjuade för Er medverkan som gjorde denna studie möjlig – ni vet vilka ni är och ni gör ett otroligt jobb!

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
<i>Syfte och frågeställningar</i>	<i>2</i>
<i>Avgränsningar.....</i>	<i>2</i>
2. Tidigare forskning.....	3
<i>Sverige som etniskt homogent?</i>	<i>4</i>
<i>Patriarkala enklaver eller ingenmansland – en utsatthet i dubbel bemärkelse?.....</i>	<i>4</i>
<i>Potentiell förövare, brottsoffer eller både och?</i>	<i>5</i>
<i>Den enskilda individen vs kollektivet.....</i>	<i>6</i>
3. Teori	8
<i>Det ideala offret</i>	<i>8</i>
<i>Maskuliniteter</i>	<i>9</i>
4. Metod.....	11
<i>Forskningsstrategi</i>	<i>11</i>
<i>Forskningsfrågor, datainsamling och metodologiskt resonemang.....</i>	<i>11</i>
<i>Forskningsetiska principer</i>	<i>12</i>
<i>Forskningskriterier</i>	<i>13</i>
5. Resultat.....	14
<i>Identifiering av hedersproblematik i skolan</i>	<i>14</i>
<i>Hedersproblematikens betydelse</i>	<i>16</i>
<i>Offer- och förövarrollen i en hederskontext</i>	<i>17</i>
<i>Stödinsatser inom skolsfären och svårigheter i arbetet.....</i>	<i>21</i>
6. Diskussion	24
<i>Identifiering.....</i>	<i>24</i>
<i>Beskrivning</i>	<i>24</i>
<i>Arbete.....</i>	<i>25</i>
Källförteckning	27
Bilagor	29
<i>Bilaga 1 - Begrepp.....</i>	<i>29</i>
<i>Källförteckning bilaga 1</i>	<i>30</i>
<i>Bilaga 2 – Beskrivning av intervjupersoner</i>	<i>31</i>
<i>Bilaga 3 - Intervjufrågor.....</i>	<i>32</i>
<i>Bilaga 4 - Informationsdokument</i>	<i>34</i>
<i>Bilaga 5 - Samtyckesformulär.....</i>	<i>35</i>

1. Inledning

Hedersrelaterat våld och förtryck är ett globalt problem som drabbar många såväl nationellt som internationellt. Antalet drabbade förblir ospecificerat eftersom mörkertalets storlek är stort (Wadendal, 2020). Samhällsfenomenet uppmärksammades först efter de tre inträffade morderna på Sara Abed Ali 1996, Pela Atroshi 1999 och Fadime Sahindal 2002. Morden introducerade en nyanserad bild av brott som sker i hederns namn mot flickor och kvinnor. I boken *Mäns heder: att vara både offer och förövare* skriver Astrid Schlytter (docent i rättssociologi vars fokus är normkonflikter till följd av hedersproblematik som drabbar ungdomar och stöd för dessa) och Devin Rexvid (doktorand och forskare i frågor om våld och förtryck i hederns namn) att deras utsatthet hamnar i brännpunkten och överskuggar ofta pojkars och unga mäns roll, villkor och kontext inom hederskulturen (2016, s. 15). I boken *I hederns skugga: de unga männens perspektiv* skriver Dilek Baladiz (socioonom som arbetar med hedersproblematik) att en orsak till det kan vara att bröder, fäder och farfäder klassificerades som förövare under denna tidsperiod (2009, s. 8). Den 16 november 2005 föll 20-åringe Abbas Rezai offer för hedersmord. Abbas blev misshandlad med tillhyggen, skållad med het olja och knivskuren till döds då kärleken ansågs vara förbjuden enligt 16-åriga flickvännens familj. Mordet blev det första uppmärksammade fallet där en ung man var utsatt. Det blev startskottet för en ny uppfattning av mord med hedersmotiv då det skiftade fokus från det ”förväntade” offret i hederskontexten: denna gång blev en man bragt om livet och den andra parten fick fortsätta leva (Carlsson, 2011).

Under våren 2021 genomförde jag ett självständigt uppsatsarbete på B-nivån inom sociologi. Syftet var att studera arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i olika skolor i Sverige, med fokus på manligt kön. Frågeställningen rörde yrkesverksamma skolkuratorers uppfattning om hedersrelaterat våld och förtryck och skolans arbete mot detta samt om pojkar och unga män upplevs ha en dubbelroll. Studien visade att det har förekommit hedersproblematik i samtliga skolor och orsaken upplevdes vara ett *traditionellt kulturmönster* och *könsnormer*. Pojkar och unga män beskrevs som en självcentrerad grupp som ej betraktar båda könen roll i samhället vara viktig. Intervjupersonerna upplevde svårigheter med att tala om heder bland manligt kön då de mestadels hade erfarenhet av problematik som involverar kvinnligt kön, varpå en intressant upptäckt gjordes. I en av skolorna stod flickor för majoriteten av förtrycket samtidigt som de tillhörde den grupp som var mest utsatt hemifrån. Sedan dess har en rad olika förändringar skett i syfte att stärka de utsattas möjlighet att få stöd och Sveriges möjlighet att bekämpa hedersproblematik. 1 juni 2022 trädde en ny lagstiftning i kraft vilken tillgav hedersbrott en särskild benämning (Linköpings universitet, 2022). 2 februari 2023 publicerade

Regeringskansliet ett pressmeddelande i vilket sekreteraren Anton Johansson lyfter att regeringen har beslutat att stärka arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i kommuner och regioner ytterligare inom bland annat skolväsendet. Ett citat från meddelandet lyder: ”Vi behöver både hårdare tag mot förövarna och bättre hjälp till de som utsätts”.

Skolan har tilldelats ett utökat ansvar för att upptäcka, kartlägga och motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Detta då skolan, där barn och ungdomar spenderar majoriteten av sin tid på, har ett uppdrag att erbjuda individer möjligheten att erhålla kunskap och förmedla värderingar. Mot bakgrund av det tidigare uppsatsarbetet kommer denna studie att skildra hur kuratorer, vilka ingår i skolans elevhälsa och som i sitt dagliga arbete för elevers medicinska och psykosociala välmående kan komma att möta individer som visar tecken på att de lever i en hederskontext, *identifierar*, *beskriver* och *arbetar* med hedersproblematik med fokus på pojkar och unga män. Än idag hamnar deras utsatthet i skymundan i hederskontexten och det föreligger en vetenskaplig kunskapslucka kring ämnet i fråga. Det kan medföra svårigheter för kuratorer att hantera fall där elever av manligt kön är involverade, särskilt med hänsyn till dubbelrollen som ”brottsoffer” och ”förövare”, varför studien kan ge en mer rättvis bild av verkligheten.

Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka pojkars och unga mäns ofta dolda dubbelroll som ”brottsoffer” och ”förövare” i hederskontexten och vilka stödinsatser inom skolsfären som finns att erbjuda specifikt denna målgrupp, utifrån yrkesverksamma kuratorers perspektiv.

- Identifierar skolkuratorer pojkars och unga mäns utsatthet i en hederskontext?
- Hur beskriver yrkesverksamma kuratorer i skolan sin erfarenhet av pojkars och unga mäns dubbelroll som både brottsoffer och förövare?
- Finns stödinsatser inom skolsfären att erbjuda pojkar och unga män i en hederskontext?
- Vilka svårigheter kan uppstå i arbetet med pojkar och unga män i hederskontexten?

Avgränsningar

Studien omfattar endast hedersrelaterat våld och förtryck bland pojkar och unga män i Norrköpings skolor utifrån yrkesverksamma kuratorers perspektiv. På grund av uppsatsens utformning har övrig skolpersonal, kvinnligt kön och skolor i hela Sverige exkluderats.

2. Tidigare forskning

Efter de inträffade hedersmorden år 1996, 1999 och 2002 fick Sverige upp ögonen för hedersrelaterat våld och förtryck. Endast två månader innan mordet på Fadime höll hon tal i riksdagen för att politiskt uppmärksamma samhällsproblem som att inte ha rätten att själv få välja i frågor som rör äktenskap, sexualitet och samliv. Några år senare mördades också Abbas i hederns namn och blev en symbol för att även män kunde bli utsatta. Till följd av det fick hedersproblematik såväl ett medialt som politiskt genomslag och kom att bli en polariserad debatt utifrån ett kulturellt-, intersektionellt- och könsperspektiv.

För att finna relevant forskningsmaterial om hedersrelaterat våld och förtryck användes studiens frågeställning som grund varpå nyckelord selekterades som utgjorde sökord i ämnesdatabasen LUBsearch. Syftet var att hitta vetenskapliga artiklar som är granskade av andra forskare (Peer Reviewed). Kombinationer av sökord som honour related violence and oppression och "honour related violence" AND "oppression" NOT women testades men gav generella resultat. Sökningen specificerades sedan till "honour related violence" AND "oppression" "men" och fick två identiska träffar på artikeln *Heroes, Hymen and Honour: A Study of the Character of Attitude Change among Male Youth with Their Roots in an Honour-Based Context*, skriven av Devin Rexvid och Astrid Schlytter. Den valdes då den synliggör dubbelrollen som potentiell förövare och brottsoffer hos unga män. Vidare söktes hedersrelaterat våld och förtryck i ett sammanhang som överensstämmer med studiens, nämligen "honour related violence" "in school" som gav åtta träffar, där tre av dessa träffar är identiska artiklar fast på olika språk. Det resulterade i Sabine Grubers artikel på svenska vid namn *Nationella föreställningar och gränser i skolans insatser mot <<hedersrelaterat>> våld* då studien berör skolans yrkesverksammas uppfattning om fenomenet. Vidare utvaldes Paulina de los Reyes rapport *Patriarkala enklaver eller ingenmansland? Våld, hot och kontroll mot unga kvinnor i Sverige* som utvecklar den potentiella förövarrollen och institutioners förmedlande av nationalstaten som etniskt homogen. Sökningen korrigerades slutligen till "honour based violence and oppression" som gav två träffar: 1. *Hedersrelaterade familjekonflikter: konsekvenser av förändrade normer i migrationsprocessen* och 2. *Inequalities, isolation, and intersectionality: A quantitative study of honour-based violence among girls and boys in metropolitan Sweden* varpå den förstnämnda artikeln från Pernilla Ouis utvaldes då den utgår från olika perspektiv på ämnet.

Sverige som etniskt homogent?

I den vetenskapliga artikeln *Nationella föreställningar och gränser i skolans insatser mot <<hedersrelaterat>> våld*, som tar sin grund i en empirisk undersökning om motverkande av hedersproblematik baserat på intervjuer med skolanställda och genomförda observationer i samband med skolans utbildningsdagar om heder, intar Sabine Gruber (professor i socialt arbete med forskningsarbeten som rör migration och samspel mellan etnicitet, kön, klass och ålder) ett mycket kritiskt förhållningssätt till sammanhanget som förmedlas i det förebyggande arbetet då det tenderar att kategorisera elever och familjer utifrån stereotypa uppfattningar om ”de andra” vilka innesluter vissa och utesluter andra från gemenskapen (2011, s. 150). Gruber skriver att skolan ansvarar för ”[...]att värna om den nationella samhörigheten, det nationella arvet och vad det innebär att vara svensk” (2011, s. 149). Syftet att återskapa och bevara den nationalistiska gemenskapen kan införliva den historiskt etniskt homogena självbilden om ett normativt ”vi” men de som inte delar samma uppfattning hör till de avvikande ”andra”, förklarar Gruber. Till skillnad från ”de andras” patriarkala och traditionella könsroller associeras den svenska välfärdsstaten med värdenormer som ”[...]jämsliddhet, solidaritet och universalism[...]” (Gruber 2011, s. 151). Den migrerande kulturen kan på sätt blir framställd som ett hot mot demokratin, rättssäkerheten och nationen i stort (ibid, s. 154).

För att bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck krävs att skolans yrkesverksamma påminner om värdenormerna som gäller för Sverige genom att informera föräldrar om skolregler samt att angripa kulturen som anses vara orsaken till det (ibid, s. 156). De centrala figurerna för förtrycket anses vara pojkar och unga män, varför stödinsatser betraktas vara något som bara det kvinnliga könet är i behov av. Pojkar, unga män och deras föräldrar erbjuds mestadels attitydpåverkande hjälpmedel i stället Gruber framför att skolans skyddsnät för flickor och unga kvinnor gör institutionen till deras frizon, vilket inte faller sig naturligt i pojkars och unga mäns fall. De platsar inte in i det ”svenskhet” inbegriper då svenska normer och värderingar hotas av hederskulturens normer, värderingar och livsstil som pojkar och unga män anses vara bärare av (ibid, s. 158–160).

Patriarkala enklaver eller ingenmansland – en utsatthet i dubbel bemärkelse?

Med utgångspunkt i, en av Integrationsverket och Rikspolisens genomförda enkätundersökning om förebyggande arbete mot hedersproblematik i nära relationer och intervjuer med kvinnojourer, problematiserar Paulina de los Reyes (professor i ekonomisk historia som forskar om maktförhållanden utifrån ett intersektionellt och feministiskt teoriperspektiv) i sin rapport

Patriarkala enklaver eller ingenmansland? Våld, hot och kontroll mot unga kvinnor i Sverige, bilden av att individer som lever i en hederskontext "[...]definieras som kulturellt, etniskt och religiöst avvikande i det svenska samhället" (De los Reyes 2003, s. 12). De los Reyes menar att framför allt det kvinnliga könet och barn befinner sig i ett institutionellt ingenmansland då det kollektiva förtrycket normaliseras av samhällets generella strukturer av könsförtryck och den likgiltiga inställningen till utsattheten från myndigheter (ibid, s. 6). Individer som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck blir därmed även utsatta i kontakt med myndigheter genom dess automatiska uteslutande som grundas på "[...]föreställningar om de underordnade >>andra<<" (De los Reyes 2003, s. 9). Detta på grund av en schablonmässig bedömning genomsyrad av ett redan förutbestämt mönster utifrån diskriminerande uppfattningar om ras, etnicitet och kultur. De los Reyes tydliggör att samtidigt som det svenska samhället betraktas vara fritt från patriarkala inslag spelar både *förfrämmandet* av den "tyngststyrda invandrarkvinnan" och den "förtryckande invandarmannen" samt *tillskrivningen* av patriarkala värderingar som egenskaper tillhörande individer med invandrarbakgrund vars normer och gärningar stämplas som "etnokulturella enklaver", roll i konstruerandet av den svenska självbilden (ibid, s. 10–11). Likt Gruber, belyser de los Reyes att självbilden om en etniskt homogen nationalstat kan implementera en uppfattning om en etnicitet av kontrastiv karaktär där "de andra" fungerar som en motbild. Samtidigt framkommer det i den offentliga debatten att konflikterna mellan invandrade individer och det svenska samhällets institutioner, till följd av skilda åsikter kring värde- och moralfrågor, kan vara självförvållade då "[...]upprottet från hemlandet medför en förstärkning av den kulturella identiteten och ökar behovet av att särskilja sig från den övriga världen" (De los Reyes 2003, s. 32).

Den strukturella diskriminering som uppstår till följd av en institutionell kulturisering vilken förutsätter invandrade män som potentiella förövare och invandrade kvinnor som brottsoffer är ingen nyhet (ibid, s. 41–42). Det kan bli särskilt tydligt i hederskontexten där ett helt kollektiv, men i de allra flesta fallen förövare av manligt kön (bröder, fäder, kusiner, far- och morbröder) utövar kontroll och utsätter det kvinnliga könet för upprepat psykiskt och fysiskt våld samt förtryck (ibid, s. 18–20).

Potentiell förövare, brottsoffer eller både och?

I den vetenskapliga artikeln *Heroes, Hymen and Honour: A Study of the Character of Attitude Change among Male Youth with Their Roots in an Honour-Based Context* där Devin Rexvid och Astrid Schlytter presenterar sin studie om attitydförändring hos unga män före och efter

deltagandet i programinsatsen Sharaf hjältar vilken syftar till att motivera, korrigera och ändra tankesätt om heder, jämställdhet, demokrati och mänskliga rättigheter, utkristalliseras dubbelrollen hos unga män som potentiella förövare och brottsoffer (Rexvid & Schlytter 2012, s. 23). Rexvid och Schlytter skriver att heder anses vara en manlig företeelse som grundas på maskulinitetsnormer där kontroll av kvinnans kropp, sexualitet, beteende och frihet utgör kärnan för "[...]the economical and social existence of the family." (2012, s. 24). I kontrast till heder som något uteslutande maskulint, med det manliga könet som dominerande och det kvinnliga som underminerande, står vanheder. I de fall hedern utmanas av att skammen lämnar kvinnokroppen eller att rykten om detta sprids återställs hedern genom bestraffning.

Sedan barnsben blir pojkars uppgift att ansvara för att flickor lever enligt vad som anses vara tillåtet inom hederskulturen för att förhindra att kvinnokroppen blir skamlös och därmed bevara sina fäder och farfäders image. Om pojken lyckas kontrollera sina kvinnliga familjemedlemmar och samtidigt själv bli kontrollerad av sin närmaste omgivning anses denne vara värdig positionen som familjeöverhuvud. Utöver ständig kontroll, utsätts pojkar och unga män för hedersrelaterat våld och förtryck. Ofta förblir denna utsatthet dold men karakteriseras av att handlingsfriheten, livsutrymmet och framför allt rätten att själv få välja partner begränsas – varför pojkar betraktas inneha en dubbelroll som både förövare och brottsoffer (ibid, s. 24). Enligt Rexvid och Schlytters intervjupersoner socialiseras pojkar tidigt in i en hederskultur som präglar familjens uppförandekod. Att ingå i en större kollektiv struktur som övermannar individen inlärs att det manliga och kvinnliga könet har olika roller och betydelse i samhället (ibid, s. 25–27).

Den enskilda individen vs kollektivet

I den vetenskapliga artikeln *Hedersrelaterade familjekonflikter: Konsekvenser av förändrade normer i migrationsprocessen*, beskriver Pernilla Ouis (professor i socialt arbete och forskare i frågor som bland annat rör våld och förtryck i hederns namn) hedersrelaterat våld och förtryck som en norm- och generationskonflikt (2021, s. 213). Ouis menar att människors normer förändras i en migrationsprocess till följd av skillnader i det nya landets värderingar och ålder har stor betydelse för möjligheten att anpassa sig till dessa. Ouis instämmer med Gruber och de los Reyes om att den äldre generationen upplevs vara mindre benägen att släppa ursprungslandets normer, varför risken finns att hedersgruppidentiteten förstärks ytterligare eller tvärtom, att den minskar i betydelse i samband med integration (ibid, s. 214, 218, 230). Framför allt synen på sexualmoral och familjebildning åtskiljer sig i starkt individualistiska

samhällen där individer ansvarar för sin heder själva, varför barn och ungdomar, som socialiseras in i en heteronormativ och patriarkal hederskultur med traditionella könsroller vilken bygger på specifika förväntningar gentemot kollektivet, hamnar i konflikt med sina föräldrar. Konflikterna kan uppstå om pojkar och unga män vägrar inta rollen som bevakare eller om ett förhållande inleds med ”fel” person (Ouis 2021, s. 219, 224). Priset för att trotsa hedersnormerna kan i vissa fall vara människoliv och i andra fall en så kallad ”social död” som minimerar en individs möjlighet till försörjning och överlevnad (ibid, s. 220–221). Oavsett vad utsätts offret för en noga avvägd och planerad bestraffning, utförd av ett kollektiv. Enligt Ouis är kollektivet orsaken till hedersrelaterat våld och förtryck då de kräver bestraffning mot återupprättande av heder. Ouis skiljer sig från studiens andra forskare som utgår från att hedersrelaterat våld och förtryck förklaras utifrån ett kulturellt-, och könsperspektiv och menar att det snarare rör sig om en social kontroll som präglar alla vardagens mekanismer (ibid, s. 224–227).

Forskarna åtskiljer sig beträffande val av perspektiv för att beskriva fenomenet. Enligt Ouis är det otillräckligt att förklara hedersrelaterat våld och förtryck utifrån ett kulturellt perspektiv, likt Gruber och delvis de los Reyes, då kulturbegreppet i sig är komplext. Kulturer är i ständig förändring och kan inneha någon form av våldsinslag med mer eller mindre acceptans. Att finna orsaken bakom hedersrelaterat våld och förtryck i religion är likaså problematiskt då religiös kyskhetsetik kan inneha mer legitimitet än tradition beroende på om våld och förtryck får resonans eller ej. Om inte, ”[...]kan religion bli ett effektivt verktyg i kampen mot det hedersrelaterade våldet” (Ouis 2021, s. 229). Inte heller kan ett uteslutande könsperspektiv, likt Rexvids och Schlytters, fånga en kollektiv dimension till hedersrelaterat våld och förtryck, varför ett intersektionellt perspektiv som summerar kulturella, psykologiska och socioekonomiska förklaringar, enligt Ouis, bidrar till en bredare förståelse. Samtliga forskare lyfter fram resultat som pekar på att pojkar och unga män i hederskontexten utgör en problematisk grupp då de har en dubbelroll som förövare och offer samt fungerar som bärare av hederskulturens normer, värderingar och livsstil: en socialisering som övergår till en internalisering (ibid, s. 228–230).

3. Teori

Teoretiska perspektiv som kommer att tillämpas i analysen är Nils Christies ansats, det ideala offret. Den skildrar vad som karakteriserar ett brottsoffer med stor vikt på familjevåld och det manliga könets ofta obemärkta roll som offer. Även Raewyn Connells teoretiska ansats, den hegemoniska maskuliniteten, tillämpas. Den redogör för hur manlighet etableras i samhällslivet med fokus på överordnande och underordnande mellan män och kvinnor men även män sinsemellan – ett system som inte sällan underbyggs av våld för att upprätthålla auktoritet.

Bakgrunden till valet att utgå från Christies och Connells synsätt är vetenskapen om att pojkars och unga mäns roll som brottsoffer i hederskontexten hamnar i skymundan då föreställningen om vilka som faller offer för våld och förtryck i hederns namn tillfaller det kvinnliga könet. Målet blir att redogöra för hur ett offer konstrueras i samhället med hjälp av skolkuratorers arbete med pojkar och unga män som lever under hedersrelaterade förhållanden. Samtidigt existerar kollektiva normer och värderingar som ska följas för att bevara hedern, familjens anseende samt den heteronormativa och patriarkala strukturen inom hierarkin. Detta sker genom kontroll, våld och förtryck, varför ambition finns att tydliggöra för den maskulina dominansens inverkan på hedersrelaterat våld och förtryck.

Det ideala offret

I boken *Det motspänstiga offret* utgår Nils Christie (sociolog och kriminolog vars ämnesfokus grundas på förhållandet mellan kriminalitet och samhället) från att ställningen som offer är definierbar utifrån deltagares perception. Den offentliga statusen som det idealiska offret definierar Christie som "[...]en person eller kategori av individer som – när de drabbas av brott – lättast får fullständig och legitim status som offer" (2001, s. 47), med följande sex karakteristika: 1. Offret är svagt (till exempel en mycket ung människa), 2. Offret ägnar sig åt en respektabel aktivitet (till exempel att ta hand om sitt syskon), 3. Offret befinner sig på en icke-riskabel plats som denne ej kan förebrås för (till exempel i skolan), 4. Gärningsmannen är stor och ond, varpå offret förblir underminerad, 5. Gärningsmannen är okänd, utan relation till offret, 6. Offret har tillräckligt stort inflytande för att kräva status som ett idealiskt offer (ibid, s. 47-50). Enligt Christie är samtliga karakteristika nödvändiga, men ofta otillräckliga – särskilt vid familjevåld dels för att gärningspersonen ofta förblir odömd, dels för att den utsatte ej stämmer överens med offrets idealtyp, varför denne ej tillskrivs en legitim status som ett lidande offer. Legitimiteten ifrågasätts ej när framför allt kvinnor och barn blir utsatta av främmande och "avvikande monster" då det är i allas intressen att agera beskyddande, menar Christie. Detta

förefaller omöjligt vid hustrumisshandel och misshandel av barn inom familjer med kulturellt arv av manlig dominans då gärningspersonens agerande bortförklaras av omgivningen i form av att det föreligger goda skäl för det, exempelvis att ”barnen kanske har uppträtt provocerande, också sexuellt [...]” (Christie 2001, s. 49). Inte heller upplevs en hårdhänt behandling av samboende vara något som skapar offer, sett ur manlig världsåskådning. Christie tydliggör att det idealiska offret *gör* den idealiska gärningsmannen. Trots dess ömsesidiga relation till varandra som ter sig förstärkande i form av ”ju mer idealiskt ett offer är, desto mer idealisk blir gärningsmannen” (2001, s. 54) och tvärtom, menar Christie att de i själva verket ej är så idealiska. Författaren belyser det med exempel på ett icke idealiskt offer: ”narkotikalangaren”, där denne utpekats som inhuman då denne orsakar enormt lidande för allmänheten i pengasyfte men denne är, i allra flesta fall, brukare själv – ett offer för sin egen verksamhet och därmed ett lidande offer. Bilden av det idealiska offret överensstämmer dock sällan med det verkliga offret då den sistnämnda endast utgör en klassisk representation av ett offer. Till exempel hör kvinnor och barn till en officiellt accepterad och viktig offerkategori medan män exkluderas från densamma då offerrollen klassificeras som något feminint. Ställningen som (manligt) offer förutsätter således ett rationellt val som resulterar i att den utsatte antingen klassas som ett offer eller en *riktig* man. Maskuliniteten framhävs ofta genom våldsanvändning men även det kan sätta käppar i hjulen för att kunna erhålla en offentlig status som idealiskt offer (ibid, s. 55–57).

Maskuliniteter

I boken *Maskuliniteter* utmanar Raewyn Connell (sociolog som gjort stort intryck på mansforskning) uppfattningen om mansrollen som homogen och tillkännager i stället multipla maskuliniteter i en värld av socialt handlande (2008, s. 114). Enligt Connell är maskuliniteten uppbyggd kring hegemoni, vilket både skapar och etablerar en auktoritär ställning i samhället som dominant grupp i motsättning till en underordnad sådan. Ställningen legitimerar en patriarkal struktur där maskulinitet garanterar mäns överordnade position i förhållande till kvinnor, som positioneras som ofördelaktiga. Hegemonisk maskulinitet utgör idealbilden av en *riktig* man i den bästa av världar, en eftersträvansvärd maktposition där dennes karaktär, handlingssätt och strategi är <<allmänt accepterad>>, menar Connell. Den heterogena karaktärstypen går hand i hand med samtida maskulinitetsideal vilka försäkrar att mönster av patriarkal karaktär består, oberoende av social kategori, kultur eller tidsepok (ibid, s. 115). Den hegemoniska maskuliniteten betraktas som ett ideal och ”[...]få verkliga män lever upp till den normativa standarden”, uttrycker Connell (2008, s. 117). Sedan långt tillbaka i tiden förväntas det av män att *prester* i sociala sammanhang, *kontrollera* livets alla områden samt *konkurrera*

med andra män – i annat fall betraktas man som omanlig – en uppfattning som lever kvar än idag. För att hävda sin mansdominans och utestänga de som avviker från maskuliniteten används ofta våld och förtryck i olika former. Inom den hegemoniska maskulinitetens kulturella ramverk existerar flera maskulinitetsgrupper vilka vilar på dominans och underordning män sinsemellan. Den underordnade maskuliniteten utgör den svagaste länken i genushierarkin och innefattar mestadels homosexuella män men även heterosexuella män med egenskaper av feminin karaktär. Männerna är symboliskt uteslutna från den legitima manligheten då de ej uppfattas som *riktiga* utan a bunch of nobodies även kallade ynkryggar, fegisar och nollor (Connell 2008, s. 116–117). Connell belyser däremot att gruppen är av stor vikt för den hegemoniska maskulinitetens status trots dess bottenplacering för utan underordning – ingen överordning. Vidare återfinns den delaktiga maskuliniteten i genushierarkin vilka utgör en stor grupp av män som "[...]har någon form av samröre med det hegemoniska projektet, men inte i sig själva utgör sinnebilden av den hegemoniska maskuliniteten[...]" (Connell 2008, s. 117). Maktpositionen upprätthålls då gruppen stödjer det hegemoniska mönstret i syfte att tjäna på en verklighet med patriarkal struktur trots dess kompromiss med de underminerade (kvinnorna). Utöver genushierarkins inre relationer hegemoni, underordning och delaktighet spelar "samspelet mellan genus och andra strukturer som klass och ras[...]" (Connell 2008, s. 118) stor roll för maskulinitetsbildningen. Män som utsätts på grund av ras, klass och etnicitet skapar ramen för den marginaliserade maskuliniteten då auktorisering av överordnade förutsätter marginalisering av underordnade.

Teorierna kompletterar varandra och anpassar sig för studien för att såväl Christie som Connell på olika sätt belyser den sociala konstruktionen av en *riktig man* utifrån allmänt accepterade uppfattningar, vilka förväntas vara avgörande för förståelsen av dubbelrollen som offer och föröware hos pojkar och unga män i hederskontexten. Medan Christie skildrar ett idealiskt offer som en status en riktig man ej kan erhålla, presenterar Connell hegemonisk maskulinitet som en ledande maktposition för just det: en riktig man. Teoretikerna skiljer sig åt beträffande forskningssyfte då Christie redogör för en manlig prototyp och Connell diskuterar flera maskuliniteter. Trots det söker båda den verkliga bilden av *mannen* på gott och ont där den enda legitima manligheten (hegemonisk maskulinitet) och offerrollen (idealiskt offer) ej får förenas.

4. Metod

Forskningsstrategi

I boken *Samhällsvetenskapliga metoder* skriver Alan Bryman att en forskningsstrategi avgör den samhällsvetenskapliga forskningens inriktning (2018, s. 61). Strategin för denna studie är av kvalitativ art, vars mål är att "[...]komma bakom det yttre skenet" (Bryman 2018, s. 477) och förstå den sociala verkligheten och skeenden i den genom de sociala aktörernas ögon. Metoden för studien är hermeneutisk då verktyget för analys är *tolkning* av deltagarnas världsbild och forskarens tolkningar för att slutligen placera de i en referensram av social karaktär (ibid, s. 56). Studiens angreppssätt utgör ett växelspel mellan deduktion och induktion då den har utgått från vissa teoretiska utgångspunkter som rör studieområdet men det empiriska materialet har väglett i de teoretiska ramarna för en bredare förståelse (ibid, s. 49–50). Forskningsdesignen har en fallstudieform då en viss *organisation* (skolinstitution), och ett visst *kollektiv* (pojkar och unga män) undersöks (ibid, s. 96). Bryman tar upp forskningsprocessens viktigaste delar som denna studie följer för att upptäcka deskriptiva och kontextuella detaljer: "1. *Generella forskningsfrågor*, 2. *Val av relevanta platser och undersökningsspersoner*, 3. *Insamling av relevanta data*, 4. *Tolkning av data*, 5. *Begreppsligt och teoretiskt arbete*, 5a och 5b. *Ytterligare specificering av frågeställningarna respektive insamling av ytterligare data* samt 6. *Formulering av forskningsrapporten*" (2018, s. 459–461).

Forskningsfrågor, datainsamling och metodologiskt resonemang

Då konkreta forskningsfrågor är av stor vikt för en lyckad studie, har denna utgått från Martyn Denscombes frågetyper. Studiens forskningsfrågor grundas på *resultat* som syftar till att visa förekomsten av hedersproblematik, *beskrivning* av heder samt pojkars och unga mäns roll i hederskontexten utifrån yrkesverksamma utsagor samt *empowerment* som åsyftar skolsfärens stödinsatser mot hedersrelaterat våld och förtryck (ibid, s. 29–30). Med forskningsfrågorna som grund har studiens undersökningsspersoner valts ut strategiskt med en förutbestämd urvalsdistinktion. Nivån för studiens målstyrda urval är dels *kontextuell* i form av kommunala och fristående gymnasieskolor, grundskolor (årskurs F-9) samt tillhörande särskolor och introduktionsprogram i Norrköping, dels *individbaserad* med verksamma skolkuratorer. Detta för att exemplifiera pojkars och unga mäns situation i hederskontexten i olika livsperioder (ibid, s. 497–498). Sammanlagt 100 skriftliga kallelser har utskickats via mejl och sociala medier (administrerade av skolkuratorer) till yrkesverksamma kuratorer och rektorer i 41 skolor varav 10 av dessa besöktes fysiskt i hopp om högre svarsfrekvens, vilket resulterade i studiens fyra respondenter. Intervjuerna genomfördes med skolkuratorer där varje respondent representerar

ett visst åldersspann hos elever: intervjuperson 1: åk F-6 och särskola, intervjuperson 2: åk 7–9, intervjuperson 3 & 4: åk 1–3 samt introduktionsprogram – en målgrupp bestående av pojkar och unga män mellan 6–20 år. Tekniken för materialinsamling var telefonintervju för dess generella effektivitet och distans (Bryman 2018, s. 262). Intervju på telefon kan vara att föredra för både intervjupersonen och forskaren då det kan kännas lättare att dela känslig information. Svagheter med intervjuer på telefon är att intervjupersoners kroppsspråk, vilka kan vara avgörande för forskarens bredare förståelse, ej synliggörs samt tekniska problem (ibid, s. 582–583). Intervjuformen är både *semistrukturerad* med en redan färdigställd intervjuguide men ytterligare frågor ställdes under intervjutillfällena och *fokuserad* då frågor som rör specifikt pojkars och unga mäns roll i hederskontexten ställdes (ibid, s. 260). Efter transkribering bearbetades empiriskt material med tematisk analys. Innehållet från kuratorers likheter eller olikheter i uttalanden, hur de återger sina tankar samt återkommande teman sorterades efter studiens huvudteman: *identifiering*, *beskrivning* och *arbete*. För att underlätta sorteringen användes intervjufrågorna som mall vilka är indelade i liknande ordning (ibid, s. 367, 705).

Forskningsetiska principer

Tim May förklarar i sin bok *Samhällsvetenskaplig forskning* att en forskares förmåga att inneha ett etiskt omdöme som genomsyrar studiens samtliga delar är avgörande för dess integritet och undersökningspersoners säkerhet (2013, s. 80). Studien berör ett skört tema där medverkande skolkuratorer dagligen möter elever som befinner sig i ett särskilt utsatt läge. Även studieinriktningen om pojkars och unga mäns dubbelroll i en hederskontext avslöjar att enskilda människor är utsatta och/eller utsätter andra för skada, vilket har tagits i omtanke när det gäller val av intervjupersoner. Målet är därför representationer av fenomenet utifrån någon annans, mycket närgående, perspektiv snarare än personhistorier. Detta då forskning om fenomenet i fråga fortfarande är betydelsefullt för att fylla tomrum på det vetenskapliga kunskapsområdet. I motarbetet riskerar även skolkuratorerna att bli drabbade, varför fokus har legat på att vara tillmötesgående, förstående och trygg i rollen som forskare och föra det vidare.

I boken *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod* hänvisar Asbjørn Johannessen och Per Arne Tufte till Vetenskapsrådets etiska krav som denna studie har bedrivits enligt: *Informationskravet*, *Samtyckeskravet*, *Konfidentialitetskravet* och *Nyttjandekravet* (2003, s. 62–63). I kallelsen till studiemedverkan bifogades ett informationsdokument och samtyckesformulär där mottagarna fick information om forskningssyfte, valfritt deltagande samt möjligheten att hoppa av utan någon negativ påföljd. Information gavs om att all data bara

hanteras i studiesyfte och med konfidentialitet. Det informerades även om att materialet förblir otillgängligt för obehöriga och att intervjupersonerna samt skolorna som dessa är verksamma på anonymiseras.

Forskningskriterier

Enligt Bryman kommer studier som rör en social tillvaro i ständig förändring och urval av begränsad storlek ej kunna upprepas eller generaliseras, varför andra tillförlitlighetskriterier aktualiseras för studien: *Trovärdighet, Överförbarhet, Pålitlighet* och *En möjlighet att styrka och konfirmera* (2018, s. 465–467, 484).

Enligt Bryman är forskarens förståelse om den sociala realiteten av stor vikt för forskningens *trovärdighet*. För att öka studieresultatets trovärdighet har samtliga intervjuer inspelats och nedtecknats, vilket säkrar intervjupersonernas egna ord. Även studiens *semistrukturerade* intervjuform möjliggör att ytterligare frågor kunde ställas vid uppkomna tankar och funderingar under intervjuerna som styrker att verkligheten har uppfattats korrekt (ibid, s. 467). Studieresultatets överensstämmelse med den studerade verkligheten spelar också en avgörande roll för hur *överförbara* resultaten är vid en annan tidpunkt eller miljö (ibid, s. 468). Etablerade tolkningar av utsagor från intervjupersoner med långvariga karriärer och bred kompetens om heder bland pojkar och unga män av olika härkomst, ålder, miljö och skolor torde därför kunna överföras i andra liknande fall inom eller utom skolsfären. Även studiens vetenskapliga artiklar har expertgranskats. Samtliga bitar i forskningsprocessen, så som frågeställning, teoriansats, val av intervjupersoner och så vidare behöver granskas likaså för kvaliténs skull. Under skrivningens gång har därför olika avsnitt i studien skickats till ansvarig handledare för bedömning, vilket ökar *pålitligheten*. Forskning bör heller ej influeras av personliga åsikter då kravet på opartiskhet som bekräftar att forskaren har "[...]agerat i god tro" ej blir uppfyllt då (Bryman 2018, s. 470). Då ett tidigare uppsatsarbete om pojkar och unga män som lever under hedersrelaterade förhållanden har genomförts har en djup förståelse om heder erhållits, vilket ger *möjligheten att styrka och konfirmera*.

5. Resultat

I resultatdelen presenteras slutsatser från studiens empiriska material. Det följer teman som berörs i studiens frågeställningar med fokus på *identifiering*, *beskrivning* och *arbete* för att ge en bild av verkligheten för pojkar och unga män i en hederskontext och skolkuratorer som möter dessa dagligen. Empirin, bestående av utsagor från intervjupersonerna [1], [2], [3] och [4] (se Bilaga 2) anknyts även till studiens teorier och metodologiska ansatser.

Identifiering av hedersproblematik i skolan

Att skolan ska vara en frizon faller sig inte naturligt för alla elever – inte minst för pojkar och unga män i hederskontexten (Gruber 2011, s. 158). Socialiseringen sker i tidig ålder, varför skolan blir en viktig institution för att upptäcka tecken på hedersrelaterat våld och förtryck först. I studiens tre av fyra medverkande skolor har signaler uppfattats vilka kan knytas till att barn och ungdomar mellan 6–20 år av manligt kön lever under hedersrelaterade förhållanden. I intervjuerna tydliggjordes dess olika former och hur pojkar och unga män som lever i en struktur influerad av hedersnormer identifieras inom skolsfären. Generellt identifierar skolpersonal (lärare och elevhälsoteamet i form av kurator, skolsköterska, socialpedagog, studie- och yrkesvägledare), klasskamrater eller andra elever på skolan samt involverade verksamheter signaler på att något inte står rätt till kring den individ eller grupp som lever i en hederskontext. Studiens intervjupersoner uttrycker dock att det i första ledet är *mentorer*, *pedagoger* och *lärare*, vilka fungerar som en länk mellan elever, föräldrar och annan personal på skolan som uppmärksammar signalerna. De upplever att de känner sina elever och dess vårdnadshavare väldigt väl då de möter samma elever och föräldrar varje dag under flera års tid, särskilt de som går i grundskolan i åk. F-6 som är studiens bredaste åldersspann där längst tid spenderas på en och samma skola. De los Reyes belyser att hedersrelaterat våld och förtryck kan ha olika uttryck av digital, ekonomisk, fysisk, materiell, psykisk, sexuell, social och transnationell karaktär – de uppfattande signalerna likaså (2003, s. 18–20). Signalerna är tagna ur minnet hos denna studies medverkande kuratorer och kategoriseras för tydlighetens skull:

Psykiska tecken

- Koncentrationssvårigheter, skuld-, och skamkänslor, chocktillstånd, ångest, förvirring, nedstämdhet, avlägsenhet, stress och rädsla
- Självdestruktivitet i form av självmordsbenägenhet och utåtagerande mot sig själv
- Närvarande hot om våld, förtryck eller avslöjande av information som kan komma att skada en elev eller någon i dennes närhet
- Ständig iakttagelse och förföljelse från anhöriga *innan*, *under* och *efter* skoltid inom och utanför skolans område

- Begränsningar i val av symbol och utsmyckning (till exempel regnbågsflagga på ryggsäcken), umgänge, partner och sexuell läggning
- Förändrad uppfattning om verklighet, samlevnad och relationer

Fysiska tecken

- Synliga skador i form av blåmärken genererade av våld genom enstaka slag eller upprepad misshandel
- Smärta i olika kroppsdelar
- Omskärkelse

Sexuella tecken

- Övergrepp
- Våldtäkt

Materiella tecken

- Förstörda ägodelar, till exempel har elever fått sina skor slängda i papperskorg och toalett samt sina namnlappar bortrivna
- Försvunna ägodelar till exempel AirPods och ryggsäck

Transnationella tecken

- Fortfarande inskrivna elever på skolan men försvinner efter lov, ledighet eller annan frånvaro till exempel i uppfostringssyfte

- Förödmjukelse, till exempel hade en elev målat "pride sucks" med kriter på skolgårdens trappor p.g.a. att dennes klasskamrat bytte könsidentitet, vilket ansågs vara otillåtet enligt elevens kultur

Sociala tecken

- Utfrysning från kollektivet, till exempel kärnfamilj och andra anhöriga som ej vill veta av eller bli involverade i en elevs liv
- Social uteslutning
- Hög frånvaro

Ekonomiska tecken

- Telefonförbud
- Ej rätt till egna tillgångar

Digitala tecken

- Övervakande av enheter (till exempel mobiltelefon), sökhistorik och sociala medier genom spårningsverktyg samt applikationer för spioneri

Övriga tecken

- Prat om barnäktenskap, tvångsäktenskap eller arrangerat äktenskap
- Omhändertagande av syskon
- Tvång om att inta en vuxenroll
- Uppdrag å andras räkning där elever tvingas vara behjälpliga med översättning och andra ärenden kopplade till hem och anhöriga även på platser utanför hemmet vid olämpliga tider för minderåriga
- Vilseledande eller underhållande av information, bortförklaringar, tillbakadragande av utsagor samt rättfärdigande av utövande

Hedersproblematikens betydelse

I dagsläget vet ingen hur många det är som lever i en hederskontext. Det har inte undersökts eller förts statistik över hedersproblematik och anordnas inga utbildningar om heder för elever och personal i skolan enligt intervjupersonerna. Flera intervjupersoner minns gärna tillbaka till perioden när heder stod högt upp på agendan inom organisationen där dessa var verksamma. Idag avgör andelen resurser, behov, kompetens och till sist intresse den tid som ägnas åt heder, varför det uppstod funderingar kring implementering av heder i skolan. Enligt intervjupersonerna sker det indirekt via skolans *likabehandlingsplan* (främjar elevers lika värde för en tryggare miljö fri från diskriminering och behandling av kränkande art), *samarbeten* (deltagande i projektet *Kärleken är fri* med Rädda Barnen m.fl.) och *undervisning* (utgår från kursplaner vars innehåll berör humana värden och principer). I skolan förmedlas värdegrunderna ibland från ett sammanhang som värnar om en "svenskhet" och allt vad det innebär, vilket tenderar att kategorisera elever och familjer vilka inte delar samma uppfattning, som "de andra" (Gruber 2011, s. 150 & De los Reyes 2003, s. 10–11). Hedersproblematik platsar inte in i det "svenskhet" inbegriper, varför dess ursprung kopplas till en (främmande) kultur där normer vilar på en patriarkal och heteronormativ grund som överförs i generationer, vilket försvagas eller förstärks i en migrationsprocess, enligt Ouis (2021, s. 213). I arbetet med nyligen ankomna elever upplever intervjuperson [3] att det rör sig om en vana:

Det krävs liksom ganska mycket av en person kan jag tänka mig att börja ifrågasätta hela sin existens, den miljön man har levt i och är det här rätt liksom? Så jag tänker ju att man kanske bara har levt och det här är det enda man har upplevt och inte sett andra sätt att leva och förhålla sig till andra människor på utan det bara är så här det är och ingen annan har heller ifrågasatt det och då är det ju lätt att bara leva vidare.

Intervjuperson [1] ifrågasätter dock om hedersproblematik enbart innefattar hedersmotiv:

Jag vet inte om man bara ska kalla det för heder för det kan vara att föräldrarna anser att "vi vill leva på ett annat sätt". Jag tror att det krockar mellan hur man uppfattar att en uppfostran eller uppväxtmiljö ska vara.

Däremot instämmer inte intervjuperson [4] om att det är ett "vi" och "de"-problem, ett tankesätt som många fastnar i om att problematiken bara anknyts till vissa platser och folk.

Det kan vara väldigt snarligt i en vad man ska kalla traditionell svensk familj också. Även om man inte ser det på samma sätt så kan det vara samma grejer det handlar om. Man får inte vara med någon som är på något annat sätt eller man får inte välja fritt.

Offer- och förövarrollen i en hederskontext

Pojkars och unga mäns dubbelroll som offer och förövare beskrivs av intervjupersonerna som en gråzon. En omöjlig definierbar utformning på grund av sin dolda karaktär, menar Rexvid och Schlytter (2012, s. 24). Studien visar att elever mellan 6–20 år faller offer för hedersrelaterat våld och förtryck. Oftast föreligger en multiutsättning hos pojkarna och de unga männen, det vill säga att de utsätts för flera saker och av flera människor samtidigt – från olika håll. Att barn och ungdomar lider till följd av våld och förtryck i hederns namn riskerar deras fortsatta hälsa och utveckling allvarligt då svårigheter och andra symptom kan uppkomma. Det är en särskild utsatthet som ofta pågår en längre tid innan det synliggörs då eleverna dagligen undermineras normerna och värderingarna i en hederskultur. Målgruppen är särskilt sårbar på grund av sin ålder då de ej anses ha förmågan att handskas med det de blir utsatta för och deras beroendeställning till förövarna (familj och andra anhöriga), vilket gör dessa pojkar och unga män till det Christie kallar för svaga offer. Intervjuperson [1] delar med sig av ett exempel på grundskolans allra största farhåga: barn som fortfarande är inskrivna elever men försvinner:

Det kan vara till exempel att dom inte kommer tillbaka efter sommarlov, efter lov någon annan gång under terminen eller helt plötsligt. Familjer eller barn som kanske åker med en utav föräldrarna och sen inte kommer tillbaka till vår skola. Då anmäler vi, när vi inte får svar från vårdnadshavarna och eleverna inte kommer tillbaka. Det kan vara att föräldrarna säger ”nej men vi är på längre semester” och vi svarar ”ja, men ni har ju inte anmält om ledighet”, ”nej men det ska vi göra”. Det kommer olika förklaringar, beskrivningar eller ursäkter. Vi kan även få höra att ”nej men dom är i England” eller ”dom är i Egypten” men då förklarar vi att ”barnen är svenska medborgare och det är skolplikt i Sverige och antingen ska dom tillbaka hit fortast möjligt så att de får sin skolgång eller om ni säger att dom ska börja i skola i något annat land måste vi ha ett intyg från den skolan” och dom har faktiskt inte kommit tillbaka! Så utav dom här tre åren vet jag ingen, dom kan ha kommit tillbaka till Sverige och Norrköping men då har dom nog bytt skola för dom har aldrig kommit tillbaka hit så jag har aldrig hört hur dom har haft det. Jag vet att det var en familj, där det var två pojkar som bara var ett år mellan [...] där anmälde vi för att vi misstänkte att det var en uppfostringsresa eller att dom skulle flytta i uppfostringssyfte. En annan familj, då var det två flickor och när mentor försökte få tag på föräldrarna svarade dom inte men när mentor frågade klassen ”känner ni till någonting om dom här två tjejerna” så sa dom ”ja men dom har ju åkt dit och dit” men den ena föräldern fortsatte säga att ”nej, men dom har åkt men dom var förkylda och sjuka innan” och det är en jättesvår sak för skolan för vi känner ju eleverna, så för oss är det inte att ”rapportera en ändring”.[...] Jag menar, jag kan fortfarande tänka på dom.

Ett idealiskt offer blir utsatt när denne ägnas åt en respektabel aktivitet på en icke riskabel plats (Christie 2001, s. 48). I studiens medverkande gymnasieskolor är det vanligt att personer från samma familj och släkt går tillsammans. Skolpersonal uppmärksammade då att manliga familjemedlemmar (bröder, kusiner och andra anhöriga) inväntar kvinnliga familjemedlemmar efter lektionstid för att hålla sällskap hem. Intervjuperson [3] delade med sig av en händelse där

ett syskonpar, två systrar, lämnade sin familj till följd av upprepad misshandel och annan utsatthet. Trots flera samtal med systrarna nådde intervjupersonen aldrig fram och systrarna uttryckte alltid att de skulle ”prata” när de hade sin broder vid sin sida. Intervjupersonen fick antydanden att även brodern behövde söka hjälp men när chansen uppkom backade han:

Nej, nej, nej, min pappa är bra. Det är inga problem, vi har det bra hemma”. Där väljer systrarna att lämna och han väljer att vara kvar med familjen och då har jag fått bestämda uppgifter om att han tycker att det här är lika problematiskt han som systrarna tyckte men där han inte vill prata om det. Han var uppenbart väldigt rädd för pappa, för pappa kommer till skolan och är arg och förbannad och vi lyckas sen få bort brorsan och försöker prata med honom i lugn och ro och säga så här: ”vill du ha hjälp kan du få det, Socialtjänsten kommer och hämtar upp dig om du också vill ha hjälp, du behöver inte träffa pappa”. Han var myndig då så att han hade heller inga skyldigheter att informera någon annan om sina beslut, han kunde ta sina beslut själv men där han backar helt och ställer sig på pappas sida, vilket jag tror var väldigt tufft för honom.

I jämförelse med fadern, andra familjemedlemmar och övrig släkt som utövar våldet och förtrycket blir pojken i exemplet underminerad. Det visar hans uppenbara rädsla, förnekelse att läget ska vara kritiskt och motvilja till att få hjälp. Denna pojke, och övriga pojkar eller unga män som medverkande skolkuratorer refererar till, erhåller dock sällan statusen som offer och överensstämmer ännu mindre med Christies idealiska, på grund av att dessa varken får vara i någon relation till gärningsmannen eller ha begått brott själva. I studien är förövarna de allra närmsta anhöriga till offret och våldet sker i sådana situationer där det kan vara svårt att avgöra initieringen, varför det moraliskt sett ej överensstämmer med uppfattningen om gärningsmannen som inhuman. Pojkar och unga män som blir utsatta och samtidigt utsätter andra göra det även problematiskt att kräva statusen som offer enligt Christie (2001, s. 47–48).

Studien visar att elever redan på grundskolenivå, i sexårsåldern, bär på en bestämd uppfattning om rätt och fel med god kännedom om maskulinitetsnormer, vilka Connell menar lägger grunden för hur en *riktig* man ska vara (2008, s. 114). I denna ålder uppmärksammas förövarrollen hos pojkar då de yttrar sig om hur de själva men framför allt deras klasskamrater bör se ut och bete sig. Det råder inga tvivel för pojkar om att hedersnormer måste följas men på grund av sin ålder har de fortfarande inte kapaciteten att veta *vem* som omfattas av dessa, varför de anser att *alla* ska rätta sig efter dem. När ord inte räcker till tillrättavisar elever med andra medel. De vanligaste våldsförmerna i skolan är av psykisk (förödmjukelse, kränkning och begränsning), social (utfrysning) och materiell (skadegörelse och berövande av egendom) art:

Vi har haft elever som pratar om [...] hur dom själva eller kanske mest andra elever, asså deras klasskamrater, och andra elever på skolan ska vara klädda. Det har vi haft en hel del och det har vi då pratat med föräldrarna om att: ”Din son, eller din dotter pratar på det här sättet och säger till sina klasskamrater eller andra elever att dom bör inte vara klädda på det sättet eller dom får inte ha regnbågsflagga – Intervjuperson 1.

Rexvid och Schlytter belyser att socialiseringen in i hederskontexten under uppväxten formar pojkar samt unga mäns tankesätt kring hur de upplever sig själva och andra utifrån ideologin om mannen som norm i alla livets avseenden och förbindelser, vilket också bekräftas av omgivningen (2012, s. 25). När pojkarna sedan kommer upp i ålder ändras deras fokus från att mestadels tillrättavisa *alla* till att se till att endast de själva och människor i deras närmaste krets ”gör rätt”. För att åstadkomma detta och hävda sin mansdominans brukas olika former av våld aktivt, vilket bidrar till att förövarrollen utvecklas och professionaliseras med tiden. Det betyder att allt fler och grövre våldsformer förekommer hos unga män jämfört med pojkar. I studiens två medverkande gymnasieskolor exemplifieras hur förövarrollen hos unga män fullgörs då de utsätter andra för psykiskt (hot, isolering och kontroll), fysiskt (slag och fasthållning), socialt (inskränkning av fri-och rättigheter), sexuellt (tvång till sexuella handlingar och omskärelse), ekonomiskt (fråntagande av egendom och egna tillgångar), materiellt (skadegörelse och berövande av egendom) och digitalt (insyn i enheter och sociala medier) våld:

En tjej som jag hade kontakt med ganska nyligen, hon beskriver ju hennes storebror: ”han får träffa tjejer”, ”han sover över hos tjejer”, ”han gör saker” sen så utsatte han ju henne för våld – Intervjuperson 3.

Hon hade hintat om att när det blir sommar skulle det bli tråkigt för hon var tvungen att vara hemma. Hon var tvungen att gå hem efter skolan. Det pös ut småsaker till lärare och kompisar som visade att hon var begränsad. Sen hände det att hon var hemma ett par veckor för... och det här fick vi veta efteråt, hon hade blivit slagen – Intervjuperson 3.

Jag hade en tjej som jag träffade som hade pojkvän och det var okej. Hon gjorde massa saker[...]var ute och festade och läste på ett högskoleförberedande program. Jag tror inte att någon tänkte att det här var en tjej som levde i en hederskontext överhuvudtaget men sen blev hon våldtagen av sin pojkvän och det var ju inte på tal om att polisanmäla honom för hon sa ju så här: ”om han blir åtalad blir det offentligt, jag är ju en hora då.” – Intervjuperson 3.

Man har fått hämta från skolan fast det handlar om ungdomar som kan ta sig hem själva så det är kontroll det kan handla om. Om man hör någonting kommer man till skolan fast man inte har här att göra. Om någon har sagt att någon tjej gör något som de inte ska göra[...]hamnar man i massa svåra situationer om man kommer till en skola där man inte ska vara, allt från att hamna i konflikter eller bråk – Intervjuperson 4.

Som produkter av inlärning förväntas pojkar och unga män vara ”orubbliga ekar” (Connell 2008, s. 54) och bedöms utifrån hur de talar och uppför sig. Det är kroppsliga handlingar, mer

specifikt manliga kroppar, som utgör grunden för maskulinitet. Det förväntas därför av pojkar och unga män att tidigt visa tecken på en så kallad inneboende maskulinitet, en social utveckling av faderskap i syfte att en dag anta rollen som familjeöverhuvud (Connell 2008, s. 91, 109–111).

Vi har en del killar som inte har pappor i Sverige eller som kanske inte lever, som har en väldigt bestämd uppfattning om att dom är mannen i familjen. Dom är väldigt ansvarstagande i hur dom tänker på sig själva, sen är dom ju långt ifrån mogna. Det kan jag ju se, det blir jätteabsurt i min värld ibland när man pratar med dom att ”jag måste hjälpa mamma”, ”mamma får inte gå ut och handla på kvällen”, ”jag är hennes son, jag är den äldsta sonen” och ”jag måste, jag ska hjälpa till”, fast du sköter ju inte ens skolan. Dom är inte mogna för det här ansvaret men uppenbarligen så är de helt övertygade om att dom har det – Intervjuperson 3.

Rollen kräver ”styrka, uthållighet[...]intensitet[...]tuffhet och gruppsolidaritet” (Connell 2008, s. 95). Det innebär en förpliktelse av ett livslångt ansvar för sig själv och sin omgivning och i många fall är det en tung börda på barn och ungdomars axlar. Det beror på att pojkar och unga män sedan födseln får i uppgift att bevara familjens anseende och socioekonomiska status där kontroll av en framför allt ung kvinnas moral och kyskhet (Rexvid & Schlytter 2012, s. 26–27) utgör hederns grundsten. Enligt Connell är maskulinitet inte bara ”[...] en idé skapad i hjärnan, eller en personlig identitet. Den har också en fysisk existens i världen, och sammansmälter med organiserade sociala relationer” (2008, s. 62), varför beteendet hos kvinnliga familjemedlemmar spelar stor roll för den enskilde mannens maskulinitet. Förutsättningen att behålla hedern är att kvinnokroppen ej betar sig skamlöst och likaså att egenskaper av feminin karaktär till exempel att visa känslor, ej anammas av pojkar och unga män. De kulturella skillnaderna män och kvinnor sinsemellan förstärker i sin tur känslan av mansdominans (ibid, s. 83–85). Detta då det faller sig onaturligt för könsrollerna att inneha samma funktion, varför Connell beskriver den patriarkala strukturen ”[...]som en opersonlig och komplex relationsstruktur bland män, vilken handhar exploateringen av kvinnorna.” (2008, s. 73).

Det är jättetydligt att det finns skillnad i hur man upplever vad som är okej. Är det positivt eller negativt att man ligger med någon som kille jämfört med tjej och där finns det ju absolut en övervikt hos killar att man ser att killar har rätt att göra annat än tjejer och fortfarande ha ett gott rykte på något vis – Intervjuperson 4.

Connell menar att alla kroppar är olika men uppträder som egna aktörer vilka kan utmana de sociala processer som de förväntas tillhöra (ibid, s. 97–99). På så vis kan sociala praktiker som utgör grunden för maskulinitet också undergräva den om handlingarna anses vara oacceptabla (ibid, s. 106). De kroppsreflekterande praktikerna försiggår alltså inte enbart inom den enskilde

individ, utan kräver förbindelser i form av sociala relationer exempelvis ett kollektiv, som ger det mening, ett liv under ytan (Connell, s. 107). Ett tydligt exempel på det är pojkar och unga män med homosexuella begär som Connell menar ej tillhör en annorlunda kropp utan ett kroppsligt faktum som "[...]splittrar den hegemoniska maskuliniteten" (2008, s. 100). Det innebär att "de som avvisar det hegemoniska mönstret måste slå eller förhandla sig ut ur det" (2008, s. 72). Konsekvenserna blir att (1) vidta åtgärder för att återupprätta "hegemonisk" standard, (2) anpassa sig till uppkomna situationer men sträva efter den *riktiga* mannen och/eller (3) avvisa det avvikande (ibid, s. 95). Intervjuperson [3] berättar om en ung man som levde i en hederskontext och ville ha stöd för att hantera sin aktuella livssituation:

Även om han mådde väldigt dåligt och hade behövt psykiatrisk hjälp så är det inget han ville ha utan han ville bara ha hjälp med praktiska saker som vi inte heller alltid kunde hjälpa honom med. Han är en av de killar som jag har träffat hittills som ville prata om att han var homosexuell men då kom han och sa: "hej, kan du hjälpa mig att ta bort det här?". Han var väldigt bestämd kring att han skulle gifta sig med en kvinna i framtiden för det var inte en möjlighet för honom att kunna vara öppen med sin sexualitet, det var inget alternativ för honom. Vi pratade jättemycket om det och vi kunde aldrig liksom nå fram till att det skulle vara ett mål att kunna vara öppen med det. Det skulle bara bort, han skulle inte kunna leva ut det. Det var inte tillåtet och det skulle aldrig bli det utan det var helt låst, det var ingen i hans familj som skulle acceptera det.

Stödinsatser inom skolsfären och svårigheter i arbetet

Intervjuperson [2] uttrycker att det inte finns särskilt anpassade stödinsatser i skolan för pojkar och unga män i en hederskontext då behov ej har funnits eller finns för det i dagsläget. Personal upplever att eleverna själva heller inte önskar det eller törs, varför åtgärdande arbete till stor del hanteras på liknande sätt som alla andra ärenden. Konkret innebär det att skolan anslår informationsblad med kontaktuppgifter, rekommenderar webbsidor (med lämna-sidan knapp) eller anordnar temadagar för att uppmärksamma aktuella och viktiga ämnen där elever får dela sina tankar, åsikter och upplevelser. Teman varierar men det närmaste man har kunnat komma heder är ämnen som rör relationer, samtycke och samliv. Samtidigt särskiljs hedersärenden från andra ärenden på grund av sin art, vilket bidrar till dilemman där kuratorerna ifrågasätter skolans huvudsakliga uppdrag och utsträckning. Vid hedersproblematik vänder sig samtliga till Socialtjänstens mottagningsgrupp för konsultation, varpå det utförs en egen riskbedömning kring risken för liv och död. Enligt intervjupersonerna avgör risken hur det fortsatta arbetet fortskrider men erfarenhetsmässigt uppnås bättre resultat i ärenden av denna art om det får ta tid, ett långsiktigt arbete. Det förutsätter att eleverna orkar tacklas en stund till men leder till att stora beslut som att bryta med sina närstående ej sker under hastiga omständigheter. Efter konsultation med Socialtjänsten beror senare eventuella insatser på ålder, nivå samt vilket stöd

eleven är i behov av. För studiens intervjupersoner består det huvudsakliga arbetet av stödsamtal i olika former eller möten, antingen med eleven själv eller tillsammans med andra parter som berörs till exempel Socialtjänst m.fl., annan personal och elevens närstående. För intervjuperson [1] som arbetar med elever i mycket ung ålder är en avgörande faktor i processen att ”komma in tidigt” och arbeta i nätverk tillsammans med föräldrar. Med den taktiken är möjligheten att göra skillnad för barnens liv fortfarande stor eftersom dessa befinner sig i utvecklingsfasen. Samtidigt ökar möjligheten att eliminera skadliga levnadsförhållanden och livsvillkor vilka inskränker mänskliga fri- och rättigheter. För intervjupersoner som arbetar med elever i äldre åldrar ser det annorlunda ut. Att involvera föräldrar sker näst intill aldrig av säkerhetsskäl då risken är stor för att det blir värre för elever och personal. Föräldrar avstår helst, menar Gruber, från andra normer och värderingar än de tillägnade (2011, s. 160). Intervjuperson [4] berättar om arbetet efter att en elev, med stöd från Socialtjänst, lämnade sin familj på studentnatten då denne utsattes för hedersvåld på grund av sin sexuella läggning:

Då hade ju jag och den här eleven haft SMS-kontakt, inte några känsliga uppgifter men ändå bokat in tider så mitt namn fanns med i det och anhöriga började höra av sig till mig privat för att dom letade ju efter sitt barn. Det är inget svårt för mig att förstå som förälder själv om något skulle hända ens barn. [...] Jag valde bara att inte svara på någonting. [...] Det är tuffa ärenden och så fort det kommer såna här grejer så är jag mycket mer noggrann i vad, hur, vart och på vilket sätt jag skriver just för att jag vet att telefoner kollas. Det är framför allt, till 99%, för elevens skull men även för min egen och skolans skull att man vill hålla det så lugnt och tryggt här som möjligt. [...] I flera av fallen kan det vara så att det inte går att SMS:a för att de kanske inte får ha någon telefon överhuvudtaget för att de inte har sina egna pengar och man bara får träffa dom i skolan – man får hitta på något sätt och jobba olika från elev till elev.

I slutet av dagen handlar det om skraddarsydd insatser eftersom inget hedersärende är det andra likt. Det handlar om att arbeta ”runt” problemet och rådda utifrån de förutsättningar som varje individ har för att finna det som passar då elever sällan vill ha stöd utanför skolan. Intervjuperson [3] anser därför att det är ett stort steg för elever att ”bara” komma och berätta om läget. Om inte informationen kommer fram ökar risken för att det missas, varför mycket tid går ut på att ”vänta in” elever fast önskan egentligen är att fånga upp dessa. Det upplevs vara särskilt problematiskt när det kommer till pojkar och unga män i en hederskontext då de har svårt för att tala om ämnet, även på ett generellt plan, och de är extremt svåra att nå i frågan. På grund av det förklarar Gruber att målgruppen ofta beskrivs som problematisk (2011, s. 158). När möjligheten ges för att öppna upp sig, avstår dem i syfte att inte hänga ut sina familj- och släktmedlemmar. Intervjuperson [4] menar att det kan bero på att målgruppen har en högre status i familjen, varför denne har större livsutrymme och därmed svårt för att se problematiken

i det hela. Intervjuperson [3] tror att det också handlar om att många i målgruppen inte har akuta hinder. Pojkar och unga män får leva det liv de vill på ytan tack vare sin obegränsade handlingsfrihet och personliga problem kommer i ett senare skede, exempelvis giftermål, vilket Rexvid och Schlytter även nämner (2012, s. 24). Samtidigt instämmer hälften av intervjupersonerna i att gruppen är eftersatt jämfört med flickor och unga kvinnor eftersom hedersärenden som involverar dessa har varit i solklar majoritet på gymnasieskolorna. Intervjuperson [1] som arbetar i en av studiens grundskolor lyfter dock att hedersproblematik har förekommit lika ofta hos flickor som pojkar, varför det är viktigt att inte utgå från ett ”förväntat” mönster i en hederskontext. Hedersproblematik kan drabba *alla*, oavsett kön.

Fastän kompetens om hedersrelaterat våld och förtryck betraktas vara en självklarhet för studiens kuratorer anser de att det finns kunskapsbrister i hur problematiken hanteras rent praktiskt, på grund av svårigheterna som dessa ställs inför och stora kompetensskillnader personal sinsemellan. Vägen från att upptäcka hedersproblematik till att erbjuda skydd beskrivs som ett vakuum, vilket i slutändan utmynnar i ett svårt val för en ungdom; att lämna eller stanna – det finns inget mellanting. Det är ett stort beslut för barn och ungdomar att välja sig själva fastän de är uppvuxna med ett tankesätt där kollektivet går före den enskilde individen (Ouis 2021, s. 219, 224). Många gånger väljer de elever som har valt att lämna sin familj att återförenas, varpå skolan har oroat sig för konsekvenserna av det då det förefaller sig ovisst om eleverna hamnar i ännu större fara eller lyckas kompromissa. Kompromissen sker i de allra flesta fallen på kollektivets villkor där eleverna tvingas göra andra prioriteringar, exempelvis att gifta sig med en person som familjen har valt men lita på att den fortfarande har goda kvaliteter. Vid flera tillfällen nämner skolkuratorerna att barn och ungdomar, särskilt i yngre åldrar, erkänner att anledningen till att de agerar enligt hederskodex och återupprättar hedern vid behov är för att lyda sina vuxna familjemedlemmars recept på god medmänsklighet och en statusfylld titel för ett ärofyllt uppdrag. Trots det är den dubbelrollen som offer och förövare oönskad. Intervjuperson [3] berättar att gärningarna begås utan någon större lust och ofta mörklägger pojkar och unga män sitt involverande i utsattheten för kollektivet i syfte att skydda sina närstående. Samtidigt har ingen uttryckt sin ovilja till att fortsätta föra kodexen vidare, vilket får kuratorer att ifrågasätta gruppens verkliga intentioner (Rexvid & Schlytter 2012, s. 25).

6. Diskussion

Sedan hedersrelaterat våld och förtryck uppmärksammades i Sverige för första gången har uppfattningen om att *enbart* flickor och kvinnor faller offer för det levt kvar. Pojkar och unga män karakteriserades som bovar i hederskontexten medan deras utsatthet ofta hamnade i skymundan. Senare gjordes upptäckter om pojkars och unga mäns dubbelroll som ”offer” och ”förövare” kring vilket det fortfarande föreligger en vetenskaplig kunskapslucka. Mot bakgrund av min tidigare studie väcktes intresset för att skildra hur kuratorer, som möter pojkar och unga män i hederskontexten, *identifierar*, *beskriver* och *arbetar* med heder mer djupgående.

Identifiering

Denna studie visar att ett ospecificerat antal pojkar och unga män i åldrarna 6–20, från tre av studiens fyra medverkande grund- och gymnasieskolor i Norrköping, lever i en hederskontext. Inom skolsfären identifieras det i första led av *mentorer*, *pedagoger* och *lärare* när eleverna själva eller någon i deras närhet påtalar detta. Hedersrelaterat våld och förtryck har olika uttryck av digital, fysisk, social ekonomisk, materiell, psykisk, sexuell och transnationell karaktär. Kuratorer upplever identifiering på egen hand vara särskilt svårt då målet aldrig är att angripa problem genom utpekning av elever och deras familjer, utföra riskbedömningar baserat på misstankar eller att bara associera hedersproblematik med individer med invandrabakgrund då det finns normer och värderingar med stor samhällspåverkan som är kopplade till genus, sexualitet och kön – oberoende av heder.

Beskrivning

Trots föreställningen om pojkars och unga mäns dubbelroll som ”offer” och ”förövare” beskrivs rollerna separat och beroende av ålder. I yngre åldrar aktualiseras förövarrollen när pojkar begränsar sina klasskamrater och andra elever genom att uttala sig om hur dessa bör se ut och bete sig. Om elever ej rättar sig efter det används andra våldsformer för att tillrättavisa *alla* i omgivningen. I äldre åldrar skiftar förövarrollen till att kontrollera sina, framför allt kvinnliga, familje- och släktmedlemmars beteende. Rollen utvecklas samt professionaliseras med tiden och våld brukas mer aktivt, varför fler och grövre våldsformer används av unga män jämfört med pojkar. Offerrollen hos såväl pojkar som unga män beskrivs som en gråzon på grund av sin doldhet. Oftast utsätts de för flera saker och av flera individer samtidigt – från olika håll (multiutsättning). Utövandets pågår ofta under en längre tid innan det upptäcks på grund av den vardagliga undermineringen av normer. Särskilt sårbara är pojkar och unga män på grund av sin ålder, oförmåga att tacklas med det de blir utsatta för och beroendeställning till förövarna.

Arbete

Det finns inga särskilt anpassade stödinsatser inom skolfären för pojkar och unga män i hederskontexten på grund av låg efterfrågan och rädsla för att söka hjälp, varför rutinerna för hanteringen av hedersärenden och övriga ärenden är detsamma. Samtidigt ställs kuratorer inför dilemman i hedersärenden vilka utmanar skolans huvudsakliga uppdrag och utsträckning. Studien visar att det föreligger stor kunskapsbrist inom praktisk hantering av hedersrelaterat våld och förtryck på grund av svårigheter som kuratorer ställs inför i arbetet samt kompetensskillnader personal sinsemellan. Hittills finns inget fungerande koncept för kuratorer i arbetet med hedersproblematik från tidpunkten när det identifieras till dess att skydd erbjuds.

Denna studie överensstämmer till stor del med tidigare forskning i det att skolans värdegrunder värnar om svensk välfärdsstat som jämställd, jämlik, demokratisk och solidarisk medan avstånd tas från det som "[...]definieras som kulturellt, etniskt och religiöst avvikande[...]" (De los Reyes 2003, s. 12). Än idag finns ett behov hos kuratorer att påminna elever och deras föräldrar i en hederskontext om svensk lagstiftning, mänskliga rättigheter och demokratiska principer. Det sker dock med vaksamhet för att inte implementera en kontrastiv uppfattning om att alla som inte delar samma åsikt fungerar som en motbild (ibid, s. 10–11). Även att pojkar, unga män och framför allt deras föräldrar upplevs vara mindre benägna att släppa ursprungslandets normer synliggörs i denna studie dels när elever avstår från att tala om ämnet för att skydda sina närstående, dels då föräldrar ej vill samarbeta. Forskning visar att pojkar och unga män är särskilt problematiska då socialiseringen övergår till internalisering. Denna studie styrker deras övertygelse om att vara "mannen i familjen" – en ofta tung börda för barn och ungdomars axlar. Tidigare forskning och denna studie är dock inte helt eniga kring att flickor och kvinnors utsatthet skuggar pojkars och unga mäns roll, villkor och kontext inom hederskulturen (Rexvid & Schlytter 2016, s. 15). Det kan bero på att pojkar och unga män har en högre status i familjen, varför dessa får större livsutrymme och därmed svårt för att se problematiken. Det kan också vara att många pojkar och unga män ej har akuta hinder utan får leva fritt på ytan tack vare sin gränslösa handlingsfrihet men att personliga problem kommer senare, exempelvis vid giftermål (Rexvid & Schlytter 2012, s. 24). Samtidigt utsätts pojkar och unga män även innan giftermål, varför identifiering av våld och förtryck i hederns namn hos *alla* är viktigt, oavsett kön.

I grunden kopplas studiens slutsatser till Nils Christies teori om det ideala offret och Raewyn Connells teori om maskuliniteter för att beskriva dubbelrollen som "offer" och "förövare" hos pojkar och unga män. Denna studie visar att eleverna varken är förenliga med Christies eller

Connells förklaring av ett idealiskt offer och en *riktig* man med hegemonisk maskulinitet. Förutsättningen för att erhålla en legitim status som offer är att alla egenskaper uppfylls. Pojkar och unga män i hederskontexten erkänns ej som verkliga offer när de utsätter andra samtidigt som de själva blir utsatta, involverar sig i sin egen utsatthet för att inte hänga ut kollektivet samt är närstående till sina förövare (Christie 2001 s, 57). Likaså visar studien att rollen som ”förövare” i hederskontexten är så komplex att den ej kan kategoriseras enligt grupperna hegemoni, underordning, delaktighet och marginalisering. Teoretiskt skulle exempelvis pojkar och unga män med annan sexuell läggning än den tillåtna enligt hedersnormer tillhöra Connells underordnade maskulinitet och uteslutas från den legitima manligheten. I praktiken vore detta omöjligt då studien visar att när homosexualiteten är okänd för omgivningen, uppfyller pojkar och unga män ändå idealet av den *riktiga* mannen. Samtidigt är hierarkin i hederskontexten uppbyggd enligt ordningen att en individ alltid är underordnad någon annan, varför det hade behövt klargöras vem som är mer/mindre *riktig* man (Connell 2008, s. 116–117).

Trots en rad olika förändringar som infördes i syfte att stärka de utsattas möjlighet till stöd och Sveriges möjlighet att bekämpa hedersproblematik föreligger ett alldeles för lågt intresse för heder. Då syftet var att studera fenomenet mer djupgående kändes intervjuer som den mest lämpliga insamlingsmetoden men att finna intervjupersoner var komplicerat. Svarsfrekvensen var så låg att påminnelser och andra tillvägagångssätt (fysiska besök, utskick av kompletta intervjufrågor för att underlätta för mottagaren och inbjudningar till annan personal) användes. Nästan alla som svarade, av få totalt, betraktade sin egen kompetens vara för låg för att delta fastän studien visar att kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck bör vara en självklarhet inom kuratorprofessionen. Det säkerställer att intervjupersonerna som deltog var de rätta. Fler intervjupersoner hade kanske kunnat delta om studien ej var avgränsad till plats (Norrköping) och målgrupp (pojkar och unga män) men det var ej syftet. Däremot skulle svarsfrekvensen kanske varit högre om en annan metod användes, exempelvis enkätundersökningar (kvantitativ ansats) men då hade det varit svårt att studera ämnet på en djupare nivå, vilket var nödvändigt då en studie på ett övergripande plan redan hade utförts. I en eventuell framtida studie skulle det vara intressant att studera fenomenet utifrån pojkars och unga mäns egna perspektiv.

Avslutningsvis torde det gå att säga att hedersrelaterat våld och förtryck är ett samhällsfenomen med många utmaningar som kräver mer än bara ökade resurser inom skolsfären. Att förhindra fler pojkars och unga mäns liv under ytan förutsätter ökad kompetens men framför allt individer som dedicerar sig själva för barn och ungdomars bättre framtid.

Källförteckning

Baladiz, Dilek. (2009). *I hederns skugga: de unga männens perspektiv*. Gothia Fortbildning AB.

Bryman, Alan. 2018. *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3. uppl. Stockholm: Liber AB.

Carlsson, Nicklas. (2011). Hedersmordet i Högsby - Föräldrarna dömda för mord. *SVT Nyheter*, 5 juli. Tillgänglig: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/smaland/hedersmordet-i-hogsby-foraldrarna-domda-for-mord> [Hämtad 2023-02-06].

Connell, Raewyn. 2008. *Maskuliniteter*. 2. uppl. Göteborg: Daidalos AB.

De los Reyes, Paulina. 2003. *Patriarkala enklaver eller ingenmansland? Våld, hot och kontroll mot unga kvinnor i Sverige*. Norrköping: Integrationsverket. <https://docplayer.se/933324-Patriarkala-enklaver-eller-ingenmansland.html> (hämtad 23-03-15).

Gruber, Sabine. (2011). Nationella föreställningar och gränser i skolans insatser mot <<hedersrelaterat>> våld. *Nordic Studies in Education* 31(3): 149-164. doi: 10.18261/issn1891-5949-2011-03-01.

Intervjuperson [1]: Skolkurator vid grundskola. 2023. Intervju 23-04-14.

Intervjuperson [2]: Skolkurator vid grundskola. 2023. Intervju 23-04-06.

Intervjuperson [3]: Skolkurator vid gymnasieskola. 2023. Intervju 23-03-28.

Intervjuperson [4]: Skolkurator vid gymnasieskola. 2023. Intervju 23-04-09.

Johannessen, Asbjørn & Tufte, Per Arne. 2003. *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber AB.

Linköpings universitet. (2022). *Ny lagstiftning bekämpar hedersrelaterat våld och förtryck*. Tillgänglig: <https://liu.se/nyhet/ny-lagstiftning-av-hedersfortryck> [Hämtad: 2023-02-06].

May, Tim. 2013. *Samhällsvetenskaplig forskning*. 2:2. uppl. Lund: Studentlitteratur AB.

Ouis, Pernilla. (2021). Hedersrelaterade familjekonflikter: Konsekvenser av förändrade normer i migrationsprocessen. *Fokus på familjen: Tidskrift för familjebehandling* 49(3): 213-236. doi: 10.18261/issn.0807-7487-2021-03-04.

Regeringskansliet. (2023). *Arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i kommuner och regioner stärks ytterligare*. Tillgänglig:

<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2023/02/arbetet-mot-hedersrelaterat-vald-och-fortryck-i-kommuner-och-regioner-starks-ytterligare/> [Hämtad 2023-02-06].

Rexvid, Devin och Schlytter, Astrid. (2012). Heroes, Hymen and Honour: A Study of the Character of Attitude Change among Male Youth with Their Roots in an Honour-Based Context. *Review of European Studies* 4(2): 22-32. doi: 10.5539/res.v4n2p22.

Rexvid, Devin och Schlytter, Astrid. (2016). *Mäns heder: att vara både offer och förövare*. 1:1. uppl. Lund: Studentlitteratur AB.

Sahlin, Ingrid och Åkerström, Malin. (red). 2001. *Det motspänstiga offret*. 1:9. uppl. Lund: Studentlitteratur AB.

Wadendal, Ia. (2020). *13 kvinnor dödas varje år*. Tillgänglig:

<https://fn.se/aktuellt/varldshorizont/13-kvinnor-dodas-varje-ar/> [Hämtad 2023-02-06].

Bilagor

Bilaga 1 - Begrepp

Kollektiv: Enligt Nationalencyklopedin (u.å.) utgör ett kollektiv en större grupp med gemensamma intressen. I en hederskontext består kollektivet oftast av familj- och släktmedlemmar som delar samma normer och värderingar.

Hederskultur: Enligt riksorganisationen Glöm Aldrig Pela och Fadime, GAPF (u.å., stycke 1–2) kännetecknas en hederskultur av ett värdesystem där framför allt kvinnans moral, dygd och kyskhet uppfattas som hörnstenen. Flickor och kvinnors sexualitet är avgörande för kollektivets anseende, varför dess heder beror av kvinnliga medlemmars beteende. Manliga medlemmar har dock ansvaret för att systemet efterföljs. Systemet är av hierarkisk ordning såväl manliga medlemmar som män och kvinnor sinsemellan (Länsstyrelsen Östergötland (u.å., stycke 2).

Heteronormativ och patriarkal struktur: Nationalencyklopedin (u.å.) förklarar begreppen separat där heteronorm definieras som en norm för den enda godtagbara sexuella läggningen i samhället: heterosexualitet. Resterande sexuella läggningar anses vara anormala. Patriarkal och/eller patriarkat utgör ett djupt rotat familje- eller samhällssystem där socioekonomisk makt tillskrivs män (framför allt äldre män). Det sociala systemet har olika former men bygger i grunden på kvinnors och/eller yngre mäns underordnade position.

Hederskontext: Att leva i en hederskontext innebär att ha förväntningar, villkor och krav på att ett kollektivs intressen går före den enskilda individens, exempelvis kan det betyda att man inte har rätten att själv få bestämma vem man vill gifta sig med (Länsstyrelsen Östergötland, u.å., stycke 4).

Hedersproblematik: Åsyttrar skadliga påföljder av att bli utsatt för våld och förtryck i hederns namn (Magnusson, 2005, s. 1, stycke 1).

Hedersrelaterat våld och förtryck: Benämns som hedersvåld av Nationalencyklopedin (u.å.) och utgör våld och förtryck riktat mot en individ som ej lever i enlighet med det som anses vara tillåtet och påverkar därmed familjens, släktens eller gruppens heder och anseende. Det kan även handla om rykten varpå våld och förtryck uppstår i syfte att skydda eller återupprätta den kollektiva moralen.

Hedersmord: Eksjös tjejjour (u.å., stycke 1) förklarar hedersmord som en individ som blir bragd om livet för att denne anses ha skadat familjens heder. Mordet är planerat och utförs oftast av (flera) familje- och släktmedlemmar i syfte att återupprätta dess heder.

Hedersmotiv: Enligt 29 kap. 2§ p. 10 i Brottsbalken (2020:349) innebär hedersmotiv att brott har begåtts med motivet att "[...] bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder."

Källförteckning bilaga 1

Eksjö tjejjour. [u.å.]. *Hedersmord*. <https://www.unizonjourer.se/eksjotjejjour/global-violence-against-woman/hedersmord/> (Hämtad 23-08-05).

Glöm Aldrig Pela och Fadime. [u.å.]. *Om hedersrelaterat våld och förtryck*.
<https://gapf.se/hedersrelaterat-vald-och-fortryck/> (Hämtad 23-08-03).

Länsstyrelsen Östergötland. 2020. *Vad är hedersrelaterat våld och förtryck?*
<https://www.hedersfortryck.se/hedersrelaterat-vald-och-fortryck/vad-ar-hedersrelaterat-vald-och-fortryck/> (Hämtad 23-08-03).

Magnusson, Therese. 2005. *Handbok i hedersproblematiken*. Blekinge län: Länsstyrelsen.
https://catalog.lansstyrelsen.se/store/28/resource/2005_5 (Hämtad 23-08-05).

Nationalencyklopedin. [u.å.]. Hedersvåld.
<https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/hedersvald> (Hämtad 23-08-03)

Nationalencyklopedin. [u.å.]. Kollektiv.
<https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/kollektiv> (Hämtad 23-08-03).

Nationalencyklopedin. [u.å.]. Patriarkat.
<https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/patriarkat> (Hämtad 23-08-06).

SFS 1962:700. *Brottsbalk*.

Bilaga 2 – Beskrivning av intervjupersoner

Intervjuperson 1: Innehar en beteendevetenskaplig kandidatexamen med huvudämnet psykologi och två magisterexamina i psykologi och socialantropologi. Har arbetat inom skolans värld hela livet med start 1999 som speciallärare i olika ämnen samt beteendeträning och som kurator från 2003 på många olika skolor runt om i Norrköping. I dagsläget arbetar denne på en mångkulturell grundskola från förskoleklass till årskurs sex samt särskola och ansvarar för cirka 260 elever. Utöver erhållen kompetens om hedersämnet genom flera års utbildning har intervjupersonen ett brinnande intresse för bland annat olika länder, kulturer och traditioner. En fördel med att ha befunnit sig på en mängd olika skolor är mötet med dess elever och anhöriga av olika härkomst, boendemiljö och familjeförhållanden med mera, varför mångdimensionell kunskap är given och hedersproblematik likaså – ett mycket känt fält.

Intervjuperson 2: Utöver lärarutbildningen (huvudämnen: matematik och natur) har denne även fördjupat sig i socialpedagogik. Har en lång erfarenhet av arbete inom skolsfären med olika yrkesroller sedan 1999 men just nu arbetar denne som rektor och ansvarar även för skolans kurativa arbete. Skolan som denne är verksam på är en grundskola i Norrköping med årskurserna 7–9. Sammanlagt ansvarar denne för cirka 330 elever. Intervjupersonen leder och fördelar arbetet på skolan och därmed ansvarar för elevernas lärande samt utveckling men denne har ej kommit i kontakt med ärenden som involverar hedersproblematik i den bemärkelsen att en mer djupgående kompetens eller utbildning ansetts vara behövlig. Ambitionen finns däremot att arbeta inriktat mot hedersrelaterat våld och förtryck vid behov.

Intervjuperson 3: Innehar en utbildningstitel som socionom och har även specialiserat sig i barn och ungdomspsykiatri. Arbetar som kurator inom skolsfären sedan 2017 och innan dess inom Socialtjänsten som socialsekreterare på mottagningen och socialjouren. Idag arbetar denne på en gymnasieskola i Norrköping med årskurserna 1–3 samt introduktionsprogrammet med elever i åldrarna 16–20. Denne är särskilt verksam på gymnasiets introduktionsprogram vilka innehar drygt 200 elever. Sedan intervjupersonens start i arbetskarriären har hedersproblematik varit ett aktuellt och viktigt samtalsämne, varför denne genomgått många utbildningar samt engagerat sig på egen hand med sakkunniga. I sitt dagliga arbete möter denne ofta ärenden vilka har att göra med heder och problematik därkring, vilket gör hedersämnet till något icke-främmande.

Intervjuperson 4: Med en socionomutbildning som utbildningsgrund har denne även vidareutbildat sig inom sociologi. Påbörjade arbetet som skolkurator genom praktik i slutet på sin utbildning för över 9 år sedan och har varit kvar på samma gymnasieskola i Norrköping sedan dess. Gymnasieskolan innehar årskurserna 1–3 samt introduktionsprogram med cirka 540 elever totalt och denne ansvarar för hälften av dessa. På grund av sin yrkesroll faller det sig naturligt för intervjupersonen att inneha god kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck då denne kommer i kontakt med hedersproblematik på en daglig basis. Utöver interna utbildningar om bland annat HBTQI har denne fått utöka sin kompetens inom hedersämnet genom samarbeten med olika organisationer vilka ansvarar för dessa frågor.

Bilaga 3 - Intervjufrågor

Faktafrågor:

- Vad har du för utbildningsgrund? Finns det något ämne som du har djupdykt i?
- När började du arbeta som skolkurator?
- Vad gjorde att du valde att bli kurator?

Intervjufrågor:

1. Berätta om dig själv lite kortfattat
 - Vilka är dina huvudsakliga arbetsuppgifter?
 - Vilka elever arbetar du med i form av årskurs och skolform?
2. Brukar skolan anordna utbildningar om hedersämnet för samtliga yrkesverksamma?
3. Om ja, vilken kunskap om hedersämnet förmedlas vidare till elever och eventuellt deras anhöriga? På vilket sätt?
4. Vilken uppfattning har du fått om hedersproblematik? Vad är orsaken bakom problemet?
5. Har det förekommit hedersproblematik eller tecken på någon form av utsatthet i hederns namn på skolan bland pojkar och unga män? På vilket sätt?
6. Finns stödinsatser inom skolan att erbjuda pojkar och unga män i en hederskontext, exempelvis pojkgrupper?
7. Hur skulle du beskriva pojkars och unga mäns mottaglighet gällande dessa stödinsatser?
8. Vilka svårigheter kan uppstå i arbetet med pojkar och unga män som lever under hedersrelaterade förhållanden?
9. Hur skulle du beskriva din erfarenhet av pojkars och unga mäns dubbelroll som både förövare och brottsoffer?

10. Av de studier som finns tillgängliga om ämnet i fråga framkommer det att pojkars och unga mäns utsatthet i en hederskontext överskuggas av flickor och kvinnors utsatthet – håller du med? På vilket sätt och vad tror du det beror på?
11. Finns det något mer du känner att du vill berätta som vi inte har tagit upp? (i denna intervju)

Bilaga 4 - Informationsdokument

Information om medverkan i en intervjustudie gällande yrkesverksamma kuratorer inom skolfärens uppfattning av hedersrelaterat våld och förtryck bland pojkar och unga män.

Jag heter Enna Hadzic och studerar sociologi vid Lunds universitet. Som en sista del i kandidatutbildningen ingår examensarbetet, där min plan är att skriva om hedersrelaterat våld och förtryck bland pojkar och unga män – utifrån skolkuratorers perspektiv.

Inte sällan hamnar flickor och kvinnors utsatthet i brännpunkten och överskuggar pojkars och mäns roll, villkor och kontext inom hederskulturen, varför syftet med studien blir att skifta fokus från den ”förväntade” förövar- och brottsofferbilden i en hederskontext. Den 2 februari 2023 beslutade regeringen att stärka arbetet mot förtryck och våld som sker i hederns namn ytterligare inom skolväsendet. Skolan är en organisation som har tilldelats ett utökat ansvar för att kartlägga och upptäcka hedersrelaterat våld och förtryck samt motverka hedersproblematik. Detta eftersom skolan har ett uppdrag att främja lärande, erbjuda individer möjligheten att er hålla kunskap och förmedla värderingar. Det är även en plats där barn och ungdomar (samt personal som möter dessa dagligen) spenderar majoriteten av sin tid på, varför skolans yrkesverksamma kuratorer som ingår i elevhälsan kommer att vara studiens huvudpersoner.

Intervjun kommer att hållas genom ett fysiskt möte eller över telefon (skriftligt om intervjupersonen föredrar det). Uppskattad intervjutid är cirka 30–45 minuter.

Intervjun kommer att spelas in och hanteras med konfidentialitet i enlighet med Sekretesslagstiftningen. Med det säkerställs att informationen, intervjupersonen samt skolan som denne är verksam i förblir okänd. Det är valfritt att medverka och intervjupersonen har möjlighet att avstå närsomhelst.

Slutligen vill jag på förhand tacka dig och så hoppas jag att du tänka dig att bidra med din kunskap, erfarenhet och/eller upplevelse av ett viktigt ämne som detta. Varje svar räknas!

Med Vänlig Hälsning,

Enna Hadzic
Lunds universitet

Handledare: Jan Olof Nilsson
Sociologiska institutionen

en6726ha-s@student.lu.se

jan_olof.nilsson@soc.lu.se

Bilaga 5 - Samtyckesformulär

Samtycke till att delta i intervjustudien om yrkesverksamma kuratorer inom skolsfärens uppfattning av hedersrelaterat förtryck och våld bland pojkar och unga män.

Informationen beträffande studiesyftet och hur informationen samlas in samt behandlas har jag vetenskap om. Vidare har jag fått ta till mig information om att deltagandet i studien är valfritt och att jag kan avstå när som helst. Genom min underskrift lämnar jag samtycke till att delta i studien gällande yrkesverksamma kuratorer inom skolsfärens uppfattning av förtryck och våld i hederns namn bland pojkar och unga män.

Vänligen signa samtyckesbilagan, skanna och därefter e-posta det ifyllda dokumentet tillbaka som en bilaga till följande mejladress: en6726ha-s@student.lu.se. I de fall skanning ej är ett passande alternativ går det även att lämna samtycke direkt via mejl.

Ort/Datum/År

Namnunderskrift

Namnförtydligande
